

Ett teleskop, en galax och ett rymdskepp utan kurs

Berättelse

En natt under stjärnorna

Det var en mörk augustinatt år 1953. Över Harry Martinsons hem bredde en klar stjärnhimmel ut sig, och han hade gått ut i mörkret för att betrakta den. Vid det här laget var han 49 år, en hyllad poet och ledamot av Svenska Akademien. Men den här natten var han framför allt något helt annat: en nyfiken människa med ett teleskop, ensam under en oändlig himmel.

Intresset för rymden var inget tillfälligt infall. Astronomin hade fascinerat Martinson hela livet, och han läste gärna populärvetenskapliga böcker om stjärnor, atomer och universum. För honom var himlen aldrig bara vacker – den var också en gåta som ständigt drog tankarna mot de allra största frågorna om människans plats i tillvaron.

Ljuset från Andromeda

Han riktade teleskopet mot himlen och sökte tålmodigt bland stjärnorna. Plötsligt fångade han något ovanligt: ett svagt, dimmigt ljus långt bortom de vanliga stjärnpunkterna. Det var Andromedagalaxen, en hel galax långt utanför vår egen Vintergata. Det som gjorde synen så svindlande var insikten om avståndet. Ljuset som just då nådde hans öga hade lämnat sin galax för ofattbart länge sedan och färdats genom rymden i miljoner år innan det till sist fastnade i hans teleskop.

I det ögonblicket kände Martinson på djupet hur enorm rymden var och hur försvinnande liten människan var i jämförelse. Det var en upplevelse som inte gick att skaka av sig. Men samtidigt drogs tankarna åt ett annat håll, mot hans egen orostid. Andra världskriget låg nära i minnet, det kalla kriget pågick, och människor levde med en ständig fruktan för atombomben. Frågan tog form i honom: vart var mänskligheten egentligen på väg? Kunde den teknik som människan själv hade byggt en dag vända sig mot henne och förstöra allt?

Rymdskeppet som tappade kursen

Ur mötet mellan den oändliga rymden och samtidens rädsla växte en idé fram. Martinson började föreställa sig ett gigantiskt rymdskepp som lämnar en jord, förgiftad och förstörd av människan själv, på väg mot en ny planet att leva på. Men resan slutar i katastrof. Skeppet slås ur kurs och kan inte längre vända om. I stället driver det rakt ut i den tomma, oändliga rymden, med tusentals passagerare ombord som långsamt måste inse att de aldrig kommer hem igen.

Mitt i skeppet finns en gåtfull maskin som kallas miman. Den kan visa passagerarna bilder av allt det vackra de har förlorat: skogar, hav, en sommaräng på jorden. Miman blir på så vis både en tröst och en plåga, ett minne av en värld som inte längre går att nå. På detta sätt blev rymdskeppet en spegel av människans egen situation: instängd, ensam och beroende av en natur hon riskerar att förstöra.

Från feber till färdigt verk

Martinson skrev som i feber. De första sångerna kom snabbt, nästan av sig själva, och redan i november samma år, 1953, publicerades de i diktsamlingen *Cikada*. Men idén släppte honom inte. Han fortsatte att bygga ut berättelsen, och tre år senare, hösten 1956, var hela verket färdigt. Det fick namnet *Aniara* och hade då vuxit till 103 sånger – ett helt versepos om en rymdfärd utan återvändo.

Boken blev Harry Martinsons mest berömda verk och lästes så småningom över hela världen. Den gjordes till och med om till en opera, som hade premiär på Kungliga Operan i Stockholm 1959. Att en dikt om rymden kunde fylla en operascen säger något om vilken nerv Martinson hade träffat hos sin samtid.

Det lilla och det stora

På ytan handlar *Aniara* om ett rymdskepp, men i grunden handlar den om något mycket större: om människans ensamhet i ett tyst universum, om hennes längtan efter en förlorad värld och om rädslan att förstöra den enda jord vi har. Just därför har dikten fortsatt att kännas aktuell långt efter att den skrevs. När vi i dag oroar oss för miljön och för hur tekniken förändrar våra liv, läser många *Aniara* med nya ögon.

Och allt detta – ett av den svenska litteraturens största verk – började en stilla augustinatt, med en enda människa, ett teleskop och ljuset från en avlägsen galax. Det är en påminnelse om att de största tankarna ibland föds i de minsta och mest vardagliga ögonblicken, om man bara stannar upp och låter sig gripas.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
betrakta	se på något lugnt och noga
ledamot	medlem i en grupp eller ett sällskap
ett infall	en plötslig idé eller nyck
populärvetenskaplig	som förklarar vetenskap enkelt för vanliga läsare
rikta	vända något mot ett mål
Vintergatan	den galax som vår jord och sol tillhör
ofattbart	så stort att man inte kan förstå det
svindlande	så stort eller högt att man nästan blir yr
det kalla kriget	den spända tiden mellan öst och väst efter 1945
fruktan	stark rädsla
slås ur kurs	Hon lät sig inte slås ur kurs av kritiken.
gåtfull	svår att förstå, full av hemligheter
versepos	en lång berättelse skriven på vers

ORD	FÖRKLARING
utan återvändo	utan möjlighet att komma tillbaka
nerv	Det fanns en nerv i matchen som höll publiken spänd.

Läsförståelsefrågor

---

1. Vad var Harry Martinson framför allt den här natten, enligt texten?
  1. En nyfiken människa med ett teleskop
  2. En sjöman på ett fartyg
  3. En lärare i ett klassrum
2. Varför var synen av Andromedagalaxen så svindlande för Martinson?
  1. För att galaxen var nära jorden
  2. För att ljuset hade färdats genom rymden i miljoner år innan det nådde honom
  3. För att han trodde att det var ett rymdskepp
3. Vad är miman i *Aniara*?
  1. Kaptenen på rymdskeppet
  2. En maskin som visar passagerarna bilder av den värld de förlorat
  3. Namnet på den nya planeten
4. Vad händer med rymdskeppet i dikten?
  1. Det landar lyckligt på en ny planet
  2. Det slås ur kurs och driver ut i den oändliga rymden
  3. Det vänder tillbaka till jorden
5. När var hela verket *Aniara* färdigt?
  1. 1949
  2. 1956
  3. 1974
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
  1. Astronomi hade intresserat Martinson hela livet.
  2. De första sångerna i *Aniara* tog tio år att skriva.
  3. *Aniara* gjordes senare om till en opera.
  4. Martinson köpte teleskopet under en resa till sjöss.
7. Förklara med egna ord hur mötet mellan rymden och samtidens rädsla ledde fram till idén om *Aniara*.
8. Texten säger att miman blir "både en tröst och en plåga". Hur kan en och samma sak vara båda delarna? Förklara.
9. Varför säger texten att *Aniara* har "fortsatt att kännas aktuell" långt efter att den skrevs? Ge minst ett exempel.

10. Sista stycket säger att “de största tankarna ibland föds i de minsta och mest vardagliga ögonblicken”. Vad menas med detta, kopplat till berättelsen?
11. Texten beskriver rymdskeppet som “en spegel av människans egen situation”. På vilket sätt liknar skeppets öde människans liv på jorden, tror du?

Facit

1. a
2. b
3. b
4. b
5. b
6. 1. ja b) nej (de första sångerna kom snabbt, nästan av sig själva, och publicerades redan samma år) c) ja d) det står inte i texten
7. Exempel på svar: När Martinson såg hur oändlig rymden var, kände han hur liten människan är. Samtidigt tänkte han på sin orostid med kalla kriget och atombomben. Av dessa tankar – det oändliga och rädslan – formade han bilden av ett rymdskepp som lämnar en förstörd jord och driver bort utan att kunna vända om.
8. Exempel på svar: Miman tröstar passagerarna genom att visa bilder av den vackra värld de lämnat. Men just därför påminner den dem också om allt de förlorat och aldrig kan få tillbaka, och det gör ont. Samma bilder ger alltså både glädje och sorg.
9. Exempel på svar: Den handlar om rädslan att förstöra jorden och om hur tekniken påverkar oss. I dag oroar sig många för miljön och för teknikens makt över våra liv, och därför känns dikten fortfarande nära.
10. Exempel på svar: Att stora idéer inte alltid kräver stora händelser. Ett av den svenska litteraturens största verk började i ett litet, vardagligt ögonblick – en man som tittade i ett teleskop en vanlig natt.
11. Exempel på svar: Liksom passagerarna sitter fast på ett skepp de inte kan styra, lever människan på en jord hon är beroende av men riskerar att förstöra. Båda är ensamma i ett stort universum och kan inte fly från sin situation. (Godkänn motiverade tolkningar.)

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering. Att skriva av en mening ur texten räcker inte – eleven ska visa förståelse.

FÖR LÄRAREN

Reflekterande nivå (grundläggande, B1 med inslag av B2). Texten är en närbild av ögonblicket då idén till *Aniara* föddes och kompletterar biografien, som nämner verket men inte dess tillkomst. Skriven i preteritum. Tema: konstnärlig skaparprocess och hur en personlig upplevelse plus en samtids rädslor blir till litteratur. Den exakta platsen för observationen är inte säkert dokumenterad i källorna; texten håller sig därför till "sitt hem" utan att namnge ort. Inferensfrågorna 8–11 lämpar sig för pardiskussion före skriftligt svar.

Diskussionsfrågor

- *Aniara* handlar om rädslan att förstöra vår enda jord. Vilka av dagens stora frågor påminner dig om den rädslan?
- Martinson förvandlade en upplevelse en natt till ett helt diktverk. Hur kan en enskild upplevelse förändra hur man ser på livet och världen?
- Texten menar att stora tankar kan födas i vardagliga ögonblick. Håller du med? Tänk på en gång då du fick en oväntad insikt.
- **Skriv (4 meningar):** Beskriv en gång då du stannade upp inför något stort i naturen eller tillvaron. Vad såg eller kände du, och vilka tankar väckte det?

Källor och faktagranskning

- Wikipedia: Harry Martinson – https://en.wikipedia.org/wiki/Harry_Martinson
- NobelPrize.org: Harry Martinson – Biographical – <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1974/martinson/biographical/>
- Encyclopaedia Britannica: Harry Martinson – <https://www.britannica.com/biography/Harry-Martinson>
- Svenskt Biografiskt Lexikon: Harry E Martinson – <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Artikel/9140>
- Nationalencyklopedin (NE): Harry Martinson – <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/harry-martinson>

Faktagranskad i juni 2026. Nyckelfakta: Harry Martinson föddes 6 maj 1904 i Jämshögs socken (Nyteboda), Blekinge, och dog 11 februari 1978 i Stockholm (självmod på sjukhus). Fadern dog 1910, modern reste till USA 1911, och Harry blev sockenbarn (utackorderad). Han var till sjöss cirka 1920–1927. Genombrott med diktsamlingen *Nomad* (1931). Självbiografisk roman *Nässlorna blommar* (1935). Vägen till Klockrike (1948). Verseposet *Aniara* (1956). Invald i Svenska Akademien 1949. Nobelpriset i litteratur 1974, delat med Eyvind Johnson; valet kritiserades eftersom båda var akademiledamöter. Gift med Moa Martinson (1929–1940) och därefter Ingrid Lindcrantz (1942–1978). Osäkerhet: exakta årtal för sjömanslivet anges något olika i olika källor (1919/1920–1926/1927); fotots fotograf är okänd men bilden är konstaterat public domain.

Berättelser om svenskar · läromedel för svenska som andraspråk. Skapat inom Läromedelsprojektet. Senast uppdaterad 2026-06-12.